

Osoba Ježíše jako předmět křesťansko-muslimského dialogu v díle A. K. Cragga

Radislav Novotný

Abstract: The Person of Jesus as the Subject of Christian-Muslim Dialogue in the Work of A. K. Cragg

This article explores Albert Kenneth Cragg's approach to the person of Jesus as a central subject in Christian-Muslim dialogue. Cragg sought to bridge theological gaps by engaging with Islamic Christology using Muslim terminology, emphasizing shared foundations while preserving Christian distinctiveness. He developed the concept of "hospitality", advocating respectful interfaith engagement. His method – interpreting Christian theology through Islamic categories – was both innovative and controversial. Critics argued that it risked distorting Christian doctrine. The article highlights key themes in Cragg's work, such as divine kenosis, prophetic authority, and God-human relations, demonstrating his pioneering role in interfaith dialogue.

Keywords: Hospitality; kenosis; prophetic authority; God-human relations; interfaith dialogue

DOI: 10.14712/27880796.2025.6

Úvod

Záměrem tohoto příspěvku je připomenout významnou osobnost, která sehrála klíčovou roli v obnově křesťansko-muslimských vztahů druhé poloviny 20. století zejména mezi evangelíky v anglicky mluvících zemích – Alberta Kennetha Cragga. Po jeho krátkém představení bude předložena teze, která ukáže, jak zásadní bylo rozvinutí termínu pohostinnosti pro Craggův celoživotní postoj v přístupu k muslimům. Dále bude nastíněna problematika křesťanské – a v určité míře i islámské – christologie, kterou Cragg dále rozvíjel v rozhovorech mezi muslimy a křesťany. Stručně bude zmíněn také konflikt, který tato pozice vyvolala na obou stranách. Dále bude připomenuto, v čem byl Craggův přístup inovativní a jaký vliv přineslo jeho celoživotní úsilí o smíření mezi křesťanstvím a islámem. Jedním z cílů je ukázat, že metodický přístup teologa, profesora, kněze a autora řady knih, článků a překladů, majícího zkušenosti z misijního působení v Levantě, Egyptě

a z mnoha křesťansko-muslimských kongresů a teologických konferencí, činí jeho dílo relevantním jak pro akademickou, tak pro náboženskou sféru, a to nejen v minulém století, ale i v současnosti.

Stručně k životopisu A. K. Cragga

Albert Kenneth se narodil 8. března 1913 jako druhý syn ve zbožné anglikánské rodině Alberta a Emily Craggových. Po studiu na Tyndale Hall v Bristolu byl vysvěcen na kněze a ve věku šestadvaceti let se mu splnil dlouholetý sen, když odjel na misijní cestu do Libanonu pod záštitou Britské syrské misie. Po počátečním studiu jazyka a vyučování na biblické škole byl pozván Charlesem Malikem, pozdějším významným libanonským politikem, aby přednášel na katedře filosofie na Americké univerzitě v Bejrútu. V roce 1947 se vrátil s manželkou do Anglie, aby mohl dokončit doktorandské studium islámu. Název disertační práce, která bude ještě později zmíněna, zněl *Islám ve 20. století: Význam křesťanské teologie a vztah křesťanské misie k jeho problémům*.¹ Práci obhajoval nikoli na fakultě orientalistiky, ale na teologické fakultě. Primárně jeho akademická kvalifikace nebyla tedy orientalistická, nýbrž teologická. Záhy po dokončení doktorátu byl přijat jako akademik na katedru arabistiky a islamologie na Hartford Seminary Foundation v Connecticutu (USA). Stal se redaktorem misijně orientovaného časopisu *The Muslim World*, který založil Samuel Zwemer v roce 1911. V roce 1956 vydal klasické dílo *Call of the Minaret*, které bylo revidováno a znovu vydáno v letech 1986 a 2000. Téhož roku přijal pozvání a stal se sídelním kanovníkem katedrály svatého Jiří v Jeruzalémě, který byl tehdy pod jordánskou správou. Díky podpoře z Rockefellerova cestovního stipendia podnikl rozsáhlé cesty po Blízkém východě od Tangeru až po Bagdád, kde se zajímal o problematiku angažovanosti křesťanů v islámu a mezi muslimy. Na jeruzalémské St George's College pořádal letní školy o islámu. Toto období završilo jeho jmenování, tehdy již jako mezinárodně uznávaného křesťanského interpreta islámu, do koleje St. Augustin v Canterbury, kde se roku 1961 ujal ředitelské pozice. Následně působil také jako hostující profesor na univerzitě v nigerijském Ibadanu. V únoru roku 1970 byl vysvěcen na pomocného biskupa jeruzalémského arcibiskupství se sídlem v Káhiře. Po letech se vrátil do Anglie a pokračoval v přednášení,

1 Kenneth Albert Cragg, *Islam in the 20th Century: The Relevance of Christian Theology and the Relation of the Christian Mission to its Problems*, vol. I–II, doctoral dissertation, University of Oxford 1950, dostupné v knihovně CMCS Oxford.

psaní a pastorační práci mezi křesťany a muslimy. Zemřel v listopadu 2012, pouhé čtyři měsíce před dovršením svých sta let. Historik islámu Norman Daniel o něm řekl: „Biskup Cragg je nejpronikavějším a nejautoritativnějším vykladačem islámu v angličtině (nebo podle mého názoru v jakémkoli jazyce) pro křesťanské čtenáře.“² Albert Kenneth Cragg byl od 50. let neodmyslitelně spjat s tématem náboženského porozumění a mezináboženského dialogu, který vedl k proměně v přístupu k islámu v Anglikánské církvi. Zejména pak v 70. letech se jeho knihy staly světově uznávanými a široce užívanými.

Klíčový termín pohostinnost

Rozhodující vliv na Craggovo misijní působení a rozhodnutí odjet na Blízký východ měli Temple Gairdner a Constance Padwicková, misionáři CMS³ v Egyptě a na Středním východě. Constance Padwickovou později poznal osobně, přičemž jejím prostřednictvím se dostal ke korespondenci mezi ní a Louisem Massignonem. Přítel a odborník na dílo Alberta Kennetha Cragga Christopher Lamb napsal ve své disertační práci, že kniha *Temple Gairdner of Cairo: a Biography*,⁴ kterou Padwicková napsala, zažehla „emocionální oheň“⁵ Craggovy misionářské duše během jeho vysokoškolských studií. Celoživotní osobní nasazení Gairdnera a Padwickové ve vztazích s muslimy, jejich touha po hlubokém porozumění islámu, naplnily Cragga obdivem a vedly ho k následování jejich příkladu.⁶ Pro oba byl zásadní pojem pohostinnosti, který Cragg ve svém díle dále rozvíjel. Gairdner, a pak zejména Padwicková, mu poskytli základy pro další logický krok v křesťanské pohostinnosti vůči muslimskému světu víry. Cragg ukazuje na spojení mezi Constance Padwickovou s Louisem Massignonem. Velký francouzský islamolog tvrdil, že byl obrácen ke zralé

2 Daniel Norman, Review of *Muhammad and the Christian and Jesus and the Muslim*, by Kenneth Cragg, *The Tablet*, August 16, 1986.

3 The Church Mission Society (CMS), dříve Church Missionary Society je britská anglikánská misijní společnost založena v roce 1799.

4 Constance Evelyn Padwick, *Temple Gairdner of Cairo: a Biography*, London: Society for Promoting Christian Knowledge, 1929.

5 Christopher Lamb, *The Call to Retrieval: Kenneth Cragg's Christian Vocation to Islam*, doctoral dissertation, Birmingham University 1987, 84, doi: 10.1177/239693939902300216. Lambova disertační práce a osobní konzultace s ním patří k hlavním zdrojům tohoto článku.

6 Oba významně přispěli k islámským studiím, Gairdner přeložil r. 1924 Ghazáliho *Mishkat al-Anwar* a Padwicková r. 1961 sepsala dílo *Muslim Devotions: A Study of Prayer-Manuals in Common Use*.

křesťanské víře díky zachraňující pohostinnosti muslimů a zvláštnímu vlivu dávno zesnulého súfijského mučedníka Al-Halládže.⁷ Nešlo jen o fyzické setkávání a přijímání muslimské pohostinnosti, zároveň šlo o hloubku otevřenosti křesťanské mysli vůči těm nejhlubším záměrům a vnitřnímu jádru samotného islámu. Pohostinnost vnímal jako pozitivní přístup zakládající svůj vztah na osobním setkání tváří v tvář, kdy účastníci mezi sebou sdílejí osobní blízkost, jakou poskytuje intimita domova. Takový vztah je prostý hodnocení a posuzování. Jeho podstatou je společné sdílení těch nejhlubších hnutí mysli a citu. Cragg nepřistupoval k islámu jako orientalista nebo islamolog, ale z pozice cizince, pokorného křesťana, který empaticky, skrze autentický prožitek, usiluje o mezináboženské porozumění. Cragg vytyčil vlastní pozici již ve své první knize *Call of the Minaret*: „Může to být tak, že křesťanský závazek se svou péčí o význam Boha a lidstva je jistějším kontextem pro studium islámu než akademismus, který umí pouze analyzovat a ne uctívat.“⁸ Avšak mohli bychom se kriticky ptát, jestli je v takovém vztahu možný konflikt, zápas o pravdu a otevřenost. Pohostinnost se totiž může stát pouhým formálním úkonem diplomacie, jestliže se nedostaví emocionální impuls, který setkání sousedů s rozporuplnými historickými zkušenostmi promění v přátelství. Pokud ovšem Cragg chápe vzájemnou pohostinnost jako příležitost k vytvoření důvěrného, rovnoprávného a přátelského vztahu mezi muslimy a křesťany, pak si musíme klást otázku, zda jsou na to obě strany připravené.

Craggův přístup k christologii

Pro Cragga nebyla christologie jen otázkou vnitřní teologie křesťanství, ale východiskem křesťanského dialogu mezi náboženstvími. V této souvislosti mluví o hraniční teologii. Podle něj je christologie spojena s pochopením vtělení, smíření a spásy v Ježíši. Jeho námitka vůči muslimskému chápání Ježíše spočívá v tom, že „zatímco v křesťanském myšlení jsou teologie a christologie vzájemně nezbytné a vzájemně se definující, v islámu je teologie z velké části definována vyloučením christologie.“⁹ Přestože existuje mnoho rozporů mezi koránským narativem o prorokovi jménem *ʿIsā ibn Maryam*

7 Lamb, *The Call to Retrieval*, 85.

8 Kenneth Albert Cragg, *The Call of the Minaret*, New York – San Francisco: Oxford – Collins, 1956; 1986, 2000, vii. doi: 10.2307/1570289.

9 Kenneth Albert Cragg, *Jesus and the Muslim: An Exploration*, Boston – London: G. Allen & Unwin, 1985, 45.

a biblickým Ježíšem Kristem, Cragg se snaží nalézt společný základ, ve kterém by existovala možnost vzájemného porozumění mezi oběma náboženstvími. Takto společně chápaná přeshraniční christologie by se pak mohla stát teologickou disciplínou, která by hrála klíčovou roli ve zmírnění náboženských konfliktů. Pravdou je, že postava Ježíše se nachází v centru jak křesťanské, tak muslimské tradice. Korán tituluje Ježíše honosnými tituly, popisuje zázračné narození z Marie Panny, jeho zázraky – například uzdravování, vzkříšení, nebo dokonce oživení hliněného ptáčka. Jako posel boží přinesl Ježíš evangelium, které Bůh skrze něho seslal, za což je vysoce ceněn samotným Koránem, ale i muslimskou tradicí.

Co však rozděluje křesťanství a islám, je jejich odlišný přístup k míře uctívání Ježíše, k akceptaci jeho výroků zapsaných v evangeliích Nového zákona a k tomu, za koho jej obě náboženství považují. Zatímco pro křesťany je Ježíš Synem Božím, Bohem – Spasitelem, který skrze inkarnaci vstoupil do dějin tohoto světa, pro muslimy je Ježíš muslimem, druhým nejctěnějším prorokem, předchůdcem Muhammada, avšak nikoliv božskou bytostí. Cragg představuje nový přístup v křesťanské apologetice. V čem je jeho metoda inovativní? Nejprve se snaží co nejhloběji pochopit a interpretovat islámské myšlenky tak, aby s nimi muslimové souhlasili. Poté islámskými termíny vysvětlí například význam Kristovy inkarnace. Jeho křesťanské interpretace Koránu vyzývají tradiční muslimské učence, aby vytvořili prostor pro nový přístup k postavě Krista v Koránu a nezůstávali rigidně ponořeni ve své tradici a v zaběhlé myšlenkové úzkoprsosti. Jinými slovy, aby bylo možné muslimům přiblížit historického Ježíše, je důležité, aby nejprve křesťanští učenci vycházeli z toho, co o něm muslimové znají z Koránu. Tento přístup považuje Cragg za jediný správný pro apologetiku. Zdůrazňuje, že christologie, která opomíjí islámské pojetí Krista, nebude muslimy správně pochopena, natož přijata. Kenneth Cragg ve svém pojetí přijímá sporný termín islámské christologie, ve kterém se soustředí pouze na Ježíše, jak jej představuje Korán. V třetí části díla *Call of the Minaret* si klade za cíl interpretovat Ježíše „v termínech, kterým muslimové mohou porozumět“.¹⁰ Ponechává však stranou Ježíše mimokoránské islámské tradice z doby vzniku islámu a pozdější tradice hlavních čtyř madhabů. Míníme tím například eschatologické aspekty, nebo odlišné výklady veršů týkající se ukřižování. Naopak moderním muslimským autorům 19. a 20. století, kteří se Ježíšem zabývají, se věnuje mnohem inten-

¹⁰ Cragg, *The Call of the Minaret*, 260–261.

zivněji, často je cituje a překládá.¹¹ Tímto směrem se vydal hned v začátku svých studií islámu, jak je již patrné z volby tématu výše zmíněné disertační práce. Tímto přeskočením tradice se sice zužuje širě rozpravy, na druhou stranu se tak lze vyhnout dalším problematickým výkladům, kterými se tradiční školy striktně vymezily vůči křesťanské teologii.

Několik příkladů

Podle Cragga nemá smysl začínat kontroverzními otázkami Ježíšova synovství a trinitárního pohledu na Boží jednotu. Mnohé otázky by se mohly vyřešit samy, kdyby se do hloubky promyslel význam slov: „Bůh je, Bůh vládne, Bůh miluje.“¹² Z tohoto přesvědčení, o němž se věří, že je poznatelné v dějinách i ve zkušenosti, totiž vycházejí další doktrinní formulace. Cragg zdůrazňuje především to, že Bůh je Stvořitel, což mu umožňuje navázat přímo na islám prostřednictvím Koránu, který stále a důsledně připomíná Boží titul *Rabb al- ālamīn*¹³ (Pán světů) a zároveň *al-Qayyūm* – ten, jenž udržuje vše v bytí.¹⁴ Tímto způsobem argumentace se jednoduše vyhne otázce, zda Bůh Koránu je totožný s Bohem Bible. I když oba koncepty Boha se v důležitých ohledech liší, díky mnoha překryvům Cragg nabývá jistoty, že odkazují na stejné nejvyšší Bytí. Jako výchozí bod pro diskuzi může posloužit nejen termín *Rabb al- ālamīn* (také Stvořitel a Zachovatel), který je užitečný v otázce původu, zachování světa a vztahu Boha k člověku, ale také obecně známý termín *chalī-fa* (zástupce, správce), kterému se Cragg věnuje netradičně například v otázce ekologie, poslání člověka jako božího služebníka a správce přírodních zdrojů. Problematická pak může být následující teologická rozprava o charakteru Boha, jeho atributech a vztahu k člověku.

11 Např. Kenneth Cragg, *The Pen and the Faith: Eight Modern Muslim Writers and the Qur'an*, London: George Allen & Unwin, 1985; nebo překlad M. Kamel Hussein, *City of Wrong: A Friday in Jerusalem*, Oxford: Oneworld Publications, 1994, [cit. 12. 4. 2025], dostupné z: <https://archive.org/details/cityofwrongfrida0000usay/mode/1up?view=theater>).

12 Kenneth Cragg, *Legacies and Hopes in Muslim/Christian Theology*, *Islamochristiana* 3 (1977), 3–18, 3.

13 Korán 1:2: „Chvála Bohu, Pánu světů“ (překlad Nykl).

14 63. jméno z 99 jmen Alláha, in: *My Islam* [online], [cit. 14. 4. 2025], dostupné z: <https://myislam.org/99-names-of-allah/al-qayyum/>.

Důvody pro christologii

Cragg je přesvědčen, že lidé mohou dosáhnout plného bytí pouze ve správném vztahu k Bohu. Pro nalezení správného vztahu k Bohu hraje v křesťanství zásadní roli osoba Ježíše. Svou teologickou odpověď shrnuje v knize *The Christian and Other Religion* s podtitulem *The Mesure of Life*, kterým chce vystihnout Krista jako míru či kritérium Boha, ale také výchozí bod pro křesťana.¹⁵ „Co říká christologie, je, že samotná idea Boha zahrnuje vztah k lidstvu, který můžeme identifikovat v Ježíši jako Kristu.“¹⁶ Teologie stvoření předpokládá, že Bůh nezůstává stranou, o své stvoření pečuje a do lidského světa zasahuje. Krista činí „kritériem“ Boha v podobném smyslu, jako muslimové považují Korán za *furqān* (kritérium, důkaz). Význam Ježíše spočívá především v tom, že je „Kristem Božím“, božskou odpovědí na lidskou situaci, která vyjadřuje věrnost Stvořitele v jeho odpovědnosti vůči stvořenému řádu, který on, a jedině on, inicioval a který on, a jedině on, může vykoupit. Moc a účinnost trpící lásky, která jde až do krajnosti, usiluje o vytržení lidstva z jeho údělu a nabízí mu společenství s Bohem – což Cragg teolog vnímá jako původní biblický stvořitelský záměr.

Boží kenósis

Vrcholem božského zapojení do lidského rodu spatřuje Cragg v teologii *kenósis* (vyprázdnění). Kenotickou christologii Cragg rozvíjel na základě myšlenek skupiny *Lux Mundi*, která vydala v čele s Charlesem Gorem roku 1899 sbírku esejí.¹⁷ Charles Gore ve své esejí *The Incarnation* rozvíjí myšlenku, že Boží Syn se při vtělení podle Listu Filipským 2,6–8 dobrovolně podrobil omezením lidské existence. Argumentuje, že právě vtělení vyžaduje reálné lidství, nikoliv „převlek“ Boha za člověka. Je to způsob, jak udržet rovnováhu mezi Kristovým božstvím a lidstvím. *Kenósis* Krista je podle Cragga boží odpovědí na lidské potíže, vyjadřuje věrnost Stvořitele, jeho odpovědnost vůči stvořenému řádu, který on inicioval a pouze on může vykoupit. Cragg jde ve svém chápání dál než *Lux Mundi*. Chápe samotnou božskou angažovanost v lidském rodu už od jeho stvoření jako druh *kenósis*, ve které se Bůh svobodně sebeomezuje. Nejvíce pak v tom, že ponechá člověka být „stvořením, kterým je“. Ačkoliv člověk má povinnost být *muslim* (podřízený) vůči Bohu,

15 Keneth Cragg, *The Christian and Other Religion*, Oxford: Mowbrays, 1977, xiii.

16 Cragg, *Jesus and the Muslim*, 198.

17 Gore Charles (ed.), *Lux Mundi: A Series of Studies in the Religion of the Incarnation*, London: John Murray, 1889.

přesto svou povinnost může svobodně odmítnout. A i když člověk odmítne, Bůh se zavazuje k odpovědi, která vrcholí v Ježíši. Pokud někdo vnímá v Ježíši přítomnost Boha, pak je to právě proto, že „Ježíš v těle uskutečňuje věčné smýšlení“, takže „to, co se stalo v Ježíši, musí vysvětlit Bůh“. ¹⁸ Koránskou řečí Ježíš je *ájat* (znamením) od Boha, v plném významu a evangelijně v celém svém lidství i utrpení. Cragg dodává: „Říká se, že kým Bůh je, se pozná podle toho, co dělá, a že to, co dělá, dělá definitivně (ačkoli to nesouvisí s dalšími dějinami) v Ježíši jako Kristus.“ ¹⁹

Přidružování (širk) k Bohu

Představa Boha, který je ve spojení s něčím nebo s někým, je islámu v zásadě podezřelá. Přesto si Cragg troufne rozvinout myšlenku, že ani jediné ze třech semitských monoteistických náboženství se bez spojení „Bůh a ...“ neobejde. V islámu Bůh nemá a nemůže mít společníka – *Allāhu lā šarika lahu*. ²⁰ Patří sem veškeré přidružování jiných osob, bohů, bohyň, synů nebo dcer, ale také hodnot. ²¹ Širk (přidružování) stojí proti *tauḥīd* (jedinost Boží). Cragg argumentuje, že neexistuje poznání Boha samo o sobě, pouze ve spojení s lidskou situací. „Výraz Bůh v naprosté izolaci bez člověka nemůže mít žádný význam“, ²² vede leda k agnosticismu. Například v judaismu najdeme spojení Boha s lidstvím a smlouvou ve slovech „Bůh a jeho lid“. Izrael poznává Hospodina, svého Boha, skrze smlouvu a v takového Boha věří. Islám spojuje Boha s lidstvím skrze prorocství, což se svrchovaně potvrzuje prorocstvím Božího posla Muhammada. Někteří v této argumentaci pokračují dále než Cragg a dotknou se samotné dvojkojnosti *šahády* ²³ (svědectví, prohlášení). Není spojení *Allāh wa Muḥammad* projevem potřebného propojení „Bůh a ...“, o kterém mluví Cragg? Důsledné domýšlení *tauḥīd* (jednoty) a *širk* (přidružování) může vést k pro někoho příliš provokativní konstrukci. Ve skutečnosti Cragg přichází s vysvětlením, že právě spojení „Bůh a ...“ vede k hlubšímu pochopení reality Boha, které je tolik potřebné pro porozumění

¹⁸ Cragg, *Jesus and the Muslim*, 291–292.

¹⁹ Cragg, *Jesus and the Muslim*, 12.

²⁰ V překladu významově: „Bůh – nemá vedle sebe žádného společníka.“

²¹ Miloš Mendel, „širk“, in: *Religionistická encyklopedie*, Brno: Masarykova univerzita, 2004 [online], [vyhledáno 24. 3. 2025], dostupné z: [https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz/index.php/polyteismus_\(JKI-I\)](https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz/index.php/polyteismus_(JKI-I)).

²² Cragg, *Jesus and the Muslim*, 11.

²³ *Ašhadu ʾan lā ʾilāha ʾillā Allāh, wa-ašhadu ʾanna Muḥammadan rasūlu Allāh*. – Dosvědčuji, že není božstva kromě Boha a dosvědčuji, že Muhammad je posel Boží.

inkarnaci Boha v osobě a události Ježíše Krista a stejně tak důležité pro zkušenost křesťana a nakonec také pro pochopení křesťanských Písem.

Vysvětlení

Křesťanská víra je také založena na důvěře v tento Boží „vztah“ k člověku a jeho dějinám. Nicméně úplnost a inkluzivitu tohoto vztahu spatřuje Cragg přímo v osobě Ježíše. Ježíš vystupuje „nejen jako mluvčí poselství, ale také jako událost milosti, v níž je božská láska poznána v akci.“²⁴ Spojení „Bůh v Kristu“ vyjadřuje charakter nejhlubšího společenství Boha s člověkem. Společenství, které vyžaduje rozpoznání, není založeno ani na etnicitě, ani není konstituováno smluvně, nýbrž se otevírá celému lidstvu za jediné proveditelné podmínky, a tou je podle Cragga odpověď člověka.

Problém kritiky

Na několika příkladech jsme stručně nastínili způsob Craggova uvažování. Avšak jeho citlivý přístup k rozhovoru od začátku narážel na nedorozumění. Z křesťanské strany vznikalo nepochopení, že kvůli velké snaze vysvětlit křesťanskou teologii v islámských pojmech překroutil podstatu evangelia. Zatímco islám považuje Kristovo evangelium za seslání varovné prorocké výzvy k monoteismu, případně za seslání pokynů k životu, křesťanství chápe evangelium v zásadě jako obnovení vzájemného vztahu s Bohem.²⁵ Slabinou, které si všímá Lamb, je jeho poněkud přezíravý postoj křesťanů k citlivosti muslimů vůči transcendenci Boha, jak ji chápe křesťanství, a k jejich odmítání představy, že by Bůh měl nést jakoukoli odpovědnost a zapojit se do sporu o teodiceu.

Cragg si je vědom, že vstoupit do komunikace křesťanství s islámem znamená vystavit se oboustranné kritice. Pokud k tomuto sporu nedojde, možnosti ve prospěch islámu zůstanou nepřijaté. Naplnit a završit islám tedy znamená kritizovat ho. Cragg si pomáhá analogií křtu, kterým křtěnec potvrzuje a přijímá kritiku, kterou mu – coby nekřesťanu – evangelium přineslo. Křest umožňuje ponoření do nového a pravého naplnění. Bard Maeland ve své knize *Rewarding Encounters* upozorňuje, že „Cragg na jedné straně ukazuje kritickou diskontinuitu mezi bytím muslimem a úplností skrze

²⁴ Cragg, *Jesus and the Muslim*, 12.

²⁵ Lamb, *The Call to Retrieval*, 45.

křesťanské evangelium, a na druhé straně zachovává a stvrzuje kontinuitu mezi možnostmi islámu a jejich naplněním v Kristu²⁶. Nástrahy Craggova přístupu Maeland viděl v tom, že Cragg kombinuje exkluzivní a inkluzivní přístup, přičemž exkluzivní přístup tvrdí, že pravda o Bohu je plně zjevena pouze v jednom náboženství, zatímco inkluzivní, že pouze jedno náboženství obsahuje plnost pravdy, přestože v jiných náboženstvích může být přítomná pravda, ale neúplně. Nejprve poukazuje na to, že Cragg přistupuje k islámu s představou, že je možné oddělit kritiku od dovršení (naplnění) islámu. Maeland tuto myšlenku dále rozvíjí a tvrdí, že mezi kritikou a dovršením existuje konzistentní vztah, který naznačuje určitý směr – totiž, že cílem kritiky je úplnost (dovršení, naplnění). Odtud nakonec vyvozuje, že první krok funguje neododdělitelně jako prostředek k druhému. Lze tedy dospět k závěru, že inkluzivní vztah mezi islámem a církví (jakožto nositelkou evangelia) je základní pro výlučnou funkci „kritické kvality evangelia“. Cragg na jedné straně uplatňuje exkluzivní výklad evangelia ve shodě s Koránem, který vyzývá „vlastníky evangelia“ (*ahl al-indžíl*), aby se jím řídili – jinak budou považováni za neposlušné (*al-fāsiqūn*).²⁷ Na druhé straně však inkluzivní přístup uplatňuje ve svém osobitém výkladu Koránu.

V jedné z kapitol své disertační práce²⁸ se Cragg zaměřuje na problém komunikace s islámem. Jeho záměrem není pouze zkoumat, jak překonat propast mezi islámem a křesťanstvím. Spíše chce hledat, jak by mohlo křesťanství ukotvit svůj vztah k muslimské straně. V této souvislosti zmiňuje zásadní kontroverzní prvek, který neodmyslitelně spojuje s „kritickou vlastností evangelia“ jak obecně, tak i ve vztahu k islámu. Nejde přitom primárně o konflikt mezi církví a islámem, ale spíše jde o otázku týkající se Boha, Krista a jeho lidu. Důsledkem této „vlastnosti evangelia“ je, že jakákoli křesťanská kritika islámu má v konečném důsledku teologický charakter a je projevem kritiky ve jménu Boha. Tato situace odráží skutečnost, že církev sice může představovat překážku pro jedinečnou Boží iniciativu, kterou ztělesňuje vtělení a utrpení

26 Bard Maeland, *Rewarding Encounters: Islam and the Comparative Theologies of Kenneth Cragg and Wilfred Cantwell Smith*, London: Melisende, 2003, 158.

27 Korán 5:47: „Nechť vlastníci evangelia soudí podle toho, co Bůh v něm seslal; ti pak, kdož nesoudí podle toho, co Bůh seslal, jsou hanebníci.“ (Překlad Hrbek); nebo také 10:94: „Jsi-li na pochybách o tom, co jsme ti seslali, dotaz se těch, kdož Písmo před tebou seslané přednášejí...“ 18:27: „Sděluj tedy to, co ti bylo vnuknuto z Knihy Pána tvého; a není nikoho, kdo mohl by změnit slovo Jeho, a nenalezneš kromě Něho útočiště žádného.“

28 Cragg, *Islam in the 20th Century*, 132–145.

Krista. Nicméně to neimplikuje, že církev je vyňata z téže kritiky.²⁹ Cragg se v tomto případě dotýká sporu o podstatu evangelia (*indžíl*) – arabského a koránského označení pro Ježíšovo evangelium, které někteří ze současných muslimských teologů považují za ztracené, ačkoliv Korán existenci *indžilu* v době svého vzniku nezpochybňuje. Evangelia, která tehdy měli vlastníci Knihy ve svých rukách,³⁰ měla pevně stanovený obsah i místo v kánonu, a od té doby se na tom nic nezměnilo. Cragg svým způsobem navazuje na koránské verše, které vyzývají vlastníky evangelia, aby podle něj soudili – neboť pokud by tak nečinili, jednali by hříšně.³¹

Reakce z muslimské strany

Nejvýraznější kritika Craggova přístupu z muslimské strany pochází z pera filozofa Shabbira Akhtara (nar. 1960). Ve své knize *Islam as Political Religion: The Future of an Imperial Faith*³² uznává, že Craggova kritika islámu je „do značné míry didaktická a objektivní, nikoliv polemická či propagandistická“. Zároveň však kriticky poznamenává, že Cragg usiluje o christianizaci islámu tím, že do něj vnáší akcenty patosu a tragédie, aby muslimové byli více přemítaví ve své zbožnosti a méně ukvapení ve své bojovnosti. To by podle něj vedlo k tomu, že by se z politického náboženství stal liberální islám, s nímž by se Západ mohl snáze smířit a který by pravděpodobně neohrožoval západní politickou hegemonii a ekonomické zájmy.³³ Další významnou reakcí je stanovisko Kamela Husseina,³⁴ který se v knize *City of Wrong* vyjadřuje k polemice kolem ukřižování. Píše: „Kdyby šlo jen o spor o historickou událost, situace by byla snadná. Lidé se mohou lišit v názorech na dějiny, aniž by mezi sebou byli ostře rozděleni. Skutečný problém, který rozděluje, spočívá v tom, že křesťané věří ve smíření a vykoupení... Pro nás však platí: ‚Žádný nositel břemene nemůže nést břemeno někoho jiného.‘ Nemůžeme proto nalézt očistění skrze to, čemu nevěříme. A právě to je pro nás zásadní,

29 Tamtéž, 141, 273.

30 Např. Korán 3:3: لَمَّا يَنْتَدِيهِ

31 Korán 3:47: „Nechť vlastníci evangelia soudí podle toho, co Bůh v něm seslal; ti pak, kdož nesoudí podle toho, co Bůh seslal, jsou hanebníci.“

32 Shabbir Akhtar, *Islam as Political Religion: The Future of an Imperial Faith*. Abingdon, Oxon (England) – New York: Routledge, 2011.

33 Akhtar, *Islam as Political Religion*, 108.

34 Kamel Hussein, *The Hallowed Valley: A Muslim Philosophy of Religion*, přel. Kenneth Cragg, Cairo: American University, 1977, 38.

když popíráme ukřižování.“³⁵ Mezi dalšími reagujícími byl Craggův osobní přítel, Mohamed al-Noūaihi z Káhiry. Při přednášce před skupinou muslimů a křesťanů v Káhirské katedrále v roce 1974 Noūaihi, v reakci na Cragga mluvil o „čisté kráse a vznešenosti myšlenky vykoupení, ne sice jako doslovné skutečnosti [...], ale jako [...] nádherném a povznášejícím symbolu“³⁶ lidské ochoty k sebeobětování. Dále připomněl používání symbolu kříže v dílech současných arabských básníků.

Závěrem

Craggův koncept christologie, formulovaný v dílech jako *The Call of the Minaret*, *Jesus and the Muslim*, *Event of the Qur'ān* a dalších, se nebojí promýšlet postavu Ježíše coby proroka v islámu. Muslimský pohled, který vnímá Ježíše jako významného proroka, avšak podřízeného Muhammadovi, představuje pro křesťanství výzvu – neboť křesťanská víra je založena na přesvědčení, že Ježíš je vtělený Bůh. Cragg varoval křesťany před triumfalistickým postojem při setkání s jinými náboženstvími, zejména islámem. Místo toho zdůrazňoval důležitost pokory a otevřenosti, pohostinnosti, která umožňuje hlubší porozumění mezi věřícími. Jeho přístup se vyznačuje tím, že dokáže chápat a respektovat muslimský pohled, aniž by přestal prezentovat své vlastní, křesťanské chápání Krista způsobem, který je pro muslimy srozumitelný. V tomto ohledu je přístup Alberta Kennetha Cragga inovativní, průkopnický, inspirativní a ukazuje směr pro moderní, rovnocenný rozhovor mezi křesťanstvím a islámem.

Mgr. Radislav Novotný

Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy

Černá 646/9, 110 00 Praha 1

Česká republika

radislav@email.cz

35 Kamel Hussein, *City of Wrong. A Friday in Jerusalem*, přel. Kenneth Cragg, Amsterdam: Djambatan, 1959, 76; cit. podle Lamb, *Call of Retrieval*, 80–81.

36 Mohamed Al-Nowaihi, *The Religion of Islam: A Presentation to Christians*, in: *The International Review of Mission* 65, č. 258 (duben 1976), 218; cit. podle Lamb, *Call of Retrieval*, 81.